

გლობალიზაცია და წარმოების გამონვევები

ნინო გრიგოლაია
ეკონომიკის დოქტორი, პროფესორი
ალტე უნივერსიტეტი
ცირა მიქატაძე
ეკონომიკის დოქტორი

სტატიაში განხილულია გლობალიზაციის პირობებში წარმოების განვითარება, რაც მის ფრაგმენტაციაში გამოიხატება. განსაზღვრულია, რომ წარმოების ფრაგმენტაციის ხარისხი დამოკიდებულია, არამარტო გეოგრაფიულ დაშორებაზე, არამედ იმ დარგებზეც, რომელშიც ფუნქციონირებს ფირმა. გაანალიზებულია გლობალურ ღირებულებათა ჯაჭვში მონაწილეობით ქვეყნების მიერ სხვადასხვა სარგებლის მიღების შესაძლებლობები. ღირებულების გლობალური ჯაჭვის ანალიზის საფუძველზე განსაზღვრულია საწარმოო პროცესის ორგანიზაციის რეგიონალური ხასიათი.

წარმოების დასკვნაში აღნიშნულია, რომ წარმოების გლობალიზაციის თავისებურება მის ფრაგმენტაციაში ვლინდება, რომელშიც მონაწილე ქვეყნები (განვითარებული და განვითარებადი) მათი ეკონომიკური განვითარების დონიდან გამომდინარე არიან ჩართულნი. ამასთან ისინი გლობალურ ღირებულებათა ჯაჭვის წარმოქმნის და წარმოების ფრაგმენტაციის პირობებში სხვადასხვა ეტაპზე წარმოდგენილნი.

საკვანძო სიტყვები: წარმოების ფრაგმენტაცია, ღირებულების გლობალური ჯაჭვი, წარმოების გლობალიზაცია, საწარმოო სიმძლავრეების ინტეგრირება

წარმოების გლობალიზაცია გულისხმობს, რომ კომპანია ახდენს სხვადასხვა ქვეყანაში განთავსებული საწარმოო სიმძლავრეების ინტეგრირებას ერთიან სისტემაში, რის შედეგადაც პროდუქცია იმ კომპონენტებისაგან შედგება, რომელიც მთელ მსოფლიოშია დამზადებული. ეს თავისებურება ცნობილია როგორც წარმოების ფრაგმენტაცია.

წარმოების ფრაგმენტაცია ნიშნავს წარმოების განთავსებას იმ ქვეყნებსა და რეგიონალურ ლოკაციებში, რომლებიც თავაზობენ მაქსიმალურ ეკონომიას. ამ პროცესს თან ახლავს ღირებულებათა ჯაჭვის ფართო გავრცელება.

ფრაგმენტაცია უკავშირდება გლობალიზაციას, ვინაიდან კომპანიები ცდილობენ იმ მომწოდებლების გამოყენებას, რომლებიც მეტად რენტაბელურნი არიან, თუნდაც ეს საზღვარგარეთ იყოს.

წარმოების ფრაგმენტაციის წინაპირობებია: გეოგრაფიული კონცენტრაცია და სიახლოვე, კონკურენტუნარიანი საწარმოების არსებობა, მონაწილეთა დიდი რაოდენობა, საწარმოს სურვილი გაზარდოს მოგება, ქვეყნებს შორის ურთიერთკავშირი, ინოვაციების გავრცელება. ფრაგმენტაცია გამოიყენება აუტსორსინგის და ოფშორინგის ფორმაში. მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციამ განახორციელა კვლევა დასახელებით „წარმოებულია მსოფლიოში“, სადაც ზოგიერთი საქონლის (კომპიუტერი, ავტომობილი) წარმოება ადვილად შესამჩნევს ხდის ქვეყნების ურთიერთკავშირს.

წარმოების გლობალური ფრაგმენტაციის პირობებში ხდება ვაჭრობის გაფართოება მზა და შუალედური პროდუქციით (შუალედური სამრეწველო საქონლის იმპორტის წილმა 50 პროცენტზე მეტი შეადგინა, ხოლო მომსახურების 70 პროცენტს შუალედური მომსახურება წარმოადგენს).

გლობალურ ღირებულებათა ჯაჭვის წარმოქმნის და წარმოების ფრაგმენტაციის პირობებში ხდება ძირითადი და დამხმარე საქმიანობის სახეების შეუღლება.

უპირატესობა ამა თუ იმ საქმიანობისა, იმ დარგის სპეციფიკაზე დამოკიდებული, რომელშიც ფირმა ფუქციონირებს. თანამედროვე წარმოების პროცესი, კვლევებიდან დაწყებული კლიენტების მომსახურებით დამთავრებული, ყველა ეტაპს მოიცავს და მისი ეფექტიანად განხორციელებისთვის თითოეული რგოლი მნიშვნელოვანია.

ქვეყნები და კომპანიები ღირებულების სხვადასხვა სტადიებზე არიან განთავსებული მათი სპეციალიზაციის შესაბამისად მოიპოვებენ ნედლეულს თუ აწარმოებენ კომპონენტებს, ანუ აწყობენ, თუ ეწევიან დისტრიბუციას და კლიენტების მომსახურებას. ამასთან მაღალი დამატებული ღირებულებით გამოირჩევა გლობალური ჯაჭვის საწყისი (კვლევა) და საბოლოო რგოლები (კლიენტების მომსახურება), ხოლო ყველაზე დაბალი დამატებული ღირებულებით პროდუქციის წარმოების ეტაპი.

მეცნიერთა აზრით, ფირმის არჩევანზე განახორციელონ წარმოების ფრაგმენტაცია მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს რეპუტაცია და ურთიერთდამოკიდება, ტრანზაქციების სიხშირე. (შაბურიშვილი, 2018)

ღირებულების გლობალური ჯაჭვის შექმნის თავისებურებებს სწავლობენ მსოფლიო ბანკი, მსოფლიო ვაჭრობის ორგანიზაცია, მსოფლიო ეკონომიკური ფორუმი. ისინი ამტკიცებენ, რომ ღირებულების გლობალური ჯაჭვი ქვეყნებს აძლევს უნიკალურ შესაძლებლობებს, გადაინაცვლონ დამატებული ღირებულების უფრო მაღალ საფეხურზე ქვეყნის შიგნით ხელსაყრელი პირობების შექმნით საერთაშორისო ბიზნესისათვის და უცხოური კაპიტალის მოზიდვისათვის. (Bart, 2017)

გლობალური წარმოება სულ უფრო ფრაგმენტირდება და წარმოების სხვადასხვა ეტაპები სხვადასხვა ქვეყნებში რეგულარულად ხორციელდება.

მკვლევარები მიიჩნევენ, რომ გლობალურ ღირებულებათა ჯაჭვებში მონაწილეობით ქვეყნები იღებენ სხვადასხვა სარგებელს:

- ✓ უფრო მეტ სარგებელს ვაჭრობიდან;
- ✓ თავიანთი შეფარდებითი უპირატესობის გამოყენებას ეროვნული წარმოების განვითარებისათვის;
- ✓ ექსპორტის დახვეწას;
- ✓ თანამედროვე ცოდნისა და ტექნოლოგიების ხელმისაწვდომობას;
- ✓ ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას;
- ✓ ეკონომიკური ზრდის დაჩქარებას და წარმოების სრულყოფას;
- ✓ მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებას;

ამ სიკეთეებს იღებენ არა მხოლოდ მსხვილი კომპანიები, არამედ მცირე და საშუალო საწარმოებიც, რომლებსაც შეუძლიათ მოქნილობით და სისწრაფით გლობალურ ბაზარზე ნიშის დაკავება. (iset-pi.ge/ka/publications/research-reports)

მაღალი ფრაგმენტაციის დარგებს მიეკუთვნება: ტელეკომუნიკაციის მონოპოლიზაცია, საავტომობილო წარმოება, მეტალურგია, ელექტროტექნიკური მრეწველობა (Kaizer, 2019)

მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციამ შეიმუშავა სავაჭრო ნაკადების შეფასების მეთოდიკა, რომლის დროსაც გამოყენებულ იქნა ქვეყანათაშორის ბალანსები და ორმხრივი ვაჭრობის მატრიცები. ამგვარად მიღებული მონაცემები საშუალებას იძლევა შეფასდეს იმ ღირებულების სიდიდე, რომელსაც თითოეული ქვეყანა ამატებს საერთაშორისო საქონელს და წარმოადგენს ვიქონიოთ მათი ინტეგრაციის ხარისხსა და პოზიციაზე გლობალურ ღირებულებათა ჯაჭვში და საერთაშორისო საწარმოო ქსელებში.

ეს მეთოდოლოგია საშუალებას იძლევა შემუშავდეს მაჩვენებელთა ნაკრები ეროვნული კონკურენტუნარიანობისათვის, სავაჭრო პოლიტიკისათვის, ეკონომიკური ზრდის, ინოვაციებისა და განვითარებისათვის, აგრეთვე გლობალური რისკების განსაზღვრისათვის.

ქვეყნის როლის და მონაწილეობის ხარისხის განსაზღვრის შემდეგ საჭიროა მნიშვნელოვანი ფაქტორების გამოვლენა, ინსტრუმენტების შემუშავება პოზიტიური ეფექტის მისაღებად.

ISET ჯგუფმა განახორციელა კვლევა გლობალურ და რეგიონალურ ღირებულებათა ჯაჭვებში ცენტრალური აზიის რეგიონალური ეკონომიკური თანამშრომლობის (CAREC) ნეერი ქვეყნების და მათ შორის საქართველოს მონაწილეობის შესახებ. მათ გამოთვალეს გლობალურ და რეგიონალურ ღირებულებათა ჯაჭვებში მონაწილეობის ინდექსი (RVC/CVC INDEX) CAREC-ს ქვეყნებისა და საქართველოსთვის. ინდექსით განისაზღვრება ამა თუ იმ ქვეყნის შიდა და უცხოური დამატებული ღირებულების წილის საერთო ოდენობით კონკრეტული ქვეყნის ექსპორტში. თუ ინდექსი 30 პროცენტია, ქვეყნის მთლიანი ექსპორტის 30 პროცენტი სხვა ქვეყნებიდან იმპორტირებული საქონლისგან ან შუალედური საქონლისგან შედგება, რომელიც ქვეყნის შიგნით იქნა წარმოებული და მოგვიანებით სავაჭრო პარტნიორის ექსპორტის წილი გახდა. რაც მეტია ინდექსი, მით მეტია ქვეყნის მონაწილეობის ინტენსივობა გლობალურ ან რეგიონალურ ღირებულებათა ჯაჭვებში.

მათი კვლევის შედეგად აღმოჩნდა, რომ საქართველო და CAREC-ის სხვა ქვეყნები ერთმანეთთან და მსოფლიოს სხვა ქვეყნებთან არ არიან მჭიდროდ ინტეგრირებულნი. ამასთან, CAREC ქვეყნების და საქართველოს მონაწილეობა 2006-2019 მზარდია, მხოლოდ კლებაა 2015 წელს.

კვლევამ აჩვენა, რომ რუსეთი მთავარი პარტნიორი ქვეყანა იყო საქართველოსთვის ღირებულებათა ჯაჭვში მონაწილეობის კუთხით (არა ვაჭრობის მთლიანი მოცულობით, რომლის მიხედვით, თურქეთი იყო მთავარი სავაჭრო პარტნიორი). ასევე აღსანიშნავია, რომ საქართველო უფრო ინტეგრირებულია ევროკავშირის ქვეყნებთან, იტალიასთან და გერმანიასთან, ვიდრე თურქეთთან. იტალია საქართველოდან უფრო მეტი დამატებული ღირებულების იმპორტს ახდენს და იყენებს შემდგომ ექსპორტში, ვიდრე რუსეთი.

ღირებულებათა ჯაჭვში ინტეგრაციისათვის ყველაზე მაღალი პოტენციალის მქონე მრეწველობის დარგების კვლევისას აღმოჩნდა, რომ საქართველოს ტექსტილის და ტანსაცმლის ინდუსტრია თურქეთის გავლით უკავშირდება გლობალურ ღირებულებათა ჯაჭვს. თურქეთი მთავარ როლს ასრულებს რეგიონში ტექსტილის იმპორტის და ექსპორტის კუთხით. ხის ავეჯის ღირებულებათა ჯაჭვში საქართველო და აზერბაიჯანი მტკიცედ ყალიბდებიან, როგორც ავეჯის რეგიონალური მწარმოებლები. საქართველო ასევე ხის ნედლეულის მომწოდებელიცაა (iset-pi.ge/ka/publications/research-reports). უდავოდ საინტერესო იქნება პანდემიისა და შემდგომი პერიოდის გაანალიზებაც.

წარმოების გლობალიზაციის თავისებურება მის ფრაგმენტაციაში ვლინდება, რომელშიც მონაწილე ქვეყნები (განვითარებული და განვითარებადი) მათი ეკონომიკური განვითარების დონიდან გამომდინარე არიან ჩართულნი. ამასთან ისინი გლობალურ ღირებულებათა ჯაჭვის წარმოქმნის და წარმოების ფრაგმენტაციის პირობებში სხვადასხვა ეტაპზე წარმოდგენილნი. გლობალური ღირებულებათა ჯაჭვის ანალიზით დაინტერესებული არიან მსოფლიო ორგანიზაციები და მკვლევარები, რომლებიც ღირებულებათა ჯაჭვში ქვეყნის ჩართულობის ფაქტორებს იკვლევენ ქვეყნისათვის პოზიტიური ეფექტების მისაღებად.

ლიტერატურა:

1. შაბურიშვილი მ., (2018) წარმოების პროცესის ფრაგმენტაციის თავისებურებები თანამედროვე ბიზნესში, საერთაშორისო სამეცნიერო-პრაქტიკული ჟურნალი „გლობალიზაცია და ბიზნესი“, 2018
2. გლობალურ და რეგიონულ ღირებულებათა ჯაჭვებში CAREC-ის ქვეყნების მონაწილეობის შეფასება, iset-pi.ge/ka/publications/research-reports/1874
3. Bart I, M, (2017) Timmer, P. How Global Awe Global Ualue chuns? A.new approach Tomeaswe international Fragmentation//Joournal of regional science-2015 №1 p66-95
4. International Bank for reconstruction and Dewelopmen. Global Ualue chuns Developmentr Report. Waschingon: The ward bank.
5. Lichenstein; N. (2009) the retal revolution. How Wal-mart vreated. A. Brove New ward of Business /N. Lichenstein-New York. Metropolitan books
6. А.Кацер, М.П.Мишкова, Рол Всемирной торговой организации во фрагментации производства, беларусь.

Globalization and Manufacturing Challenges

Nino Grigolaia

Alte University

Doctor of Economics, Professor

Tsira Mikatadze

Doctor of Economics

SUMMARY

The article examines the development of production in the context of globalization, which manifests itself in its fragmentation. It is determined that the degree of fragmentation of production depends not only on the geographical distance, but also on the sectors in which the company operates. The possibilities of countries to benefit from participation in global value chains are analyzed. Based on the analysis of the global value chain, the regional nature of the organization of the production process is determined.

The paper concludes that the peculiarity of the globalization of production is manifested in its fragmentation, in which the participating countries (developed and developing) are involved in different stages of the formation of the global value chain and fragmentation of production, depending on the level of macroeconomic development.

Keywords: fragmentation of production, global value chain, globalization of production, integration of production capacities.